In de jaren 90 – Ward leefde inmiddels enkele jaren in Meise samen met Monika – begon hij zich oud te voelen. Zijn leeftijd ging hem parten spelen; veelvuldig had hij last van griep, verkoudheden en andere virale ziekten. Hij voelde dat zijn krachten achteruitgingen en dacht meer en meer aan de dood. Nadat hij het manuscript van *Het geboortehuis* bij Manteau had afgeleverd schreef hij de navolgende overdenking in zijn schrift.

Mijmeringen over de dood

Ward Ruyslinck, 1995

Wanneer je over de zestig bent, komt het onherroepelijk dichterbij. Het is onvermijdelijk, niemand ontkomt eraan, het is een natuurwet: je moet het leven weer inleveren, je gaat dood. Het vreemde is dat ik in mijn jonge jaren, tot mijn 35ste ongeveer, veel banger was om te sterven dan daarna. De enig mogelijke verklaring hiervoor is dat je op die leeftijd nog zoveel verwachtingen en onvervulde verlangens hebt, dat de gedachte aan een voortijdig einde je als een zinloze verschrikking voorkomt. Na je vijftigste is het allemaal wel min of meer ingevuld en na je zestigste is de toekomst zo klein geworden, dat de herinneringen je verwachtingen en verlangens verdringen.

De Amerikaanse schrijver en dichter Charles Bukowski zei eens in een interview (hij was toen achter in de zestig): 'Je hebt het allemaal meegemaakt, het herhaalt zich het wordt vervelend en vermoeiend en het kan je echt niet meer schelen dat er een eind aan komt, het is veeleer een opluchting. Dit is een bekend geluid: de berusting van de oudgediende, die zijn kansen heeft gehad om er iets van te maken en nu tot het besef is gekomen dat er een tijd is om te grijpen en een tijd om los te laten.'

Aan die berusting ben ik vooralsnog niet toe, maar na mijn veertigste of daaromtrent heeft mijn angst voor de dood plaatsgemaakt voor een bijna morbide nieuwsgierigheid naar de manier waarop ik zal sterven. Niet het wanneer maar het hoe houdt me meer en meer bezig.

Alleen boeven in de Death Row, terminale kanker- en aidspatiënten weten met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid op welke manier ze aan hun eind zullen komen. Maar ook in deze categorieën van morituri zijn er uitzonderingen op de regel; de dood behoudt zich het recht op de herziening van vonnissen voor. Af en toe, bij zeldzame gelegenheden, ontsnappen criminelen voor wie de gaskamer of de elektrische stoel al in gereedheid wordt gebracht aan de uitvoering van het vonnis doordat hun genadeverzoek wordt ingewilligd. Ook terminale patiënten worden door Atropos wel eens op cynische wijze om de tuin geleid.

Eind van de jaren zestig maakte ik in het Museum Plantin-Moretus kennis met Guido Van Beers, een 54-jarige Antwerpse maagkankerpatiënt en nazaat van de 19e-eeuwse dichter Jan Van Beers. Hij maakte deel uit van een groep bezoekers die ik had rondgeleid en vertelde me vol waardige berusting dat hij nog slechts een paar maanden, hooguit een half jaar te leven had. Een vijftal weken later vernam ik toevallig via een buur van Van Beers dat deze, door een defecte gasgeiser in zijn badkamer, aan een koolmonoxidevergiftiging overleden was.

Commentaar van de buur: 'God heeft hem aldus een groot deel van zijn lijdensweg bespaard.' Ja, zo kun je het ook uitleggen. Maar als God zo barmhartig was, waarom had Hij Van Beers dan eerst met een ongeneeslijke en pijnlijke maagkanker geplaagd?'

Ruyslinck en de dood

Frits de Vries, 2022

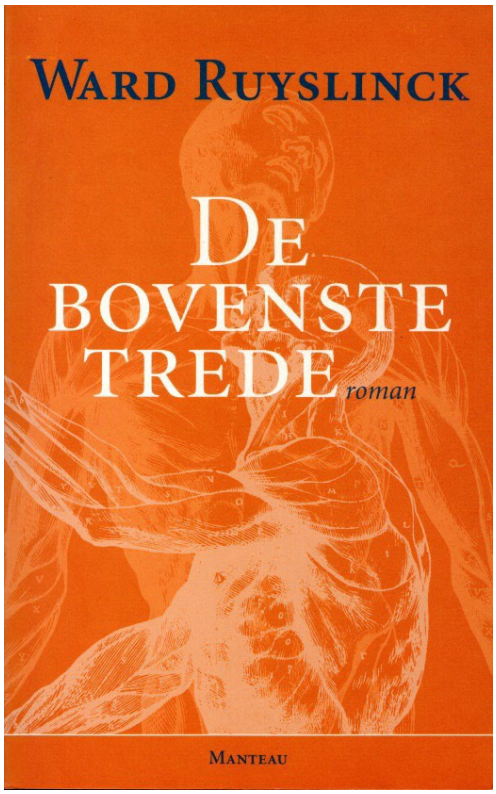

Het fenomeen ‘de dood’ drong zich vanaf zijn jonge jaren regelmatig met kracht in zijn gedachten op. Verschillende malen klopte de dood hardhandig op zijn deur. De uitspraak van Samuel Johnson, een Engelse schrijver uit de 18e eeuw, ‘Het hele leven bestaat uit pogingen niet aan de dood te denken’ sprak hem bijzonder aan. De hiervoor uitgeschreven mijmeringen over de dood was de laatste overdenking, voordat hij begon aan zijn een na laatste roman *De bovenste trede* over een kamergeleerde die een essay schrijft over manieren van sterven. In het verlengde van zijn mijmering over de dood geef ik hier een opsomming van zijn ervaringen met de dood.

De bijna-doodervaring op 7-jarige leeftijd

De eerste ervaring dat het leven eindig is kwam voor Raymond De Belser al vroeg in zijn leventje. Eind juni 1936 werd Raymond getroffen door longontsteking, bacteriële pneumonie. In die tijd – antibiotica was nog een futuristisch begrip – was longontsteking een belangrijke doodsoorzaak in alle leeftijdsgroepen, zeker bij kinderen en bejaarden. Hij werd opgenomen in het ziekenhuis waar zijn ziekte werd bestreden met een derivaat van zwaar giftig aniline, dat bacteriën aantast maar ook de eigen lichaamscellen (een ‘chemokuur tegen bacteriën’). Als complicatie ontstond er bij Raymond een longabces. Er werd dus ook voor zíjn leven gevreesd. Operatief werd er een drainage in zijn rug aangebracht, waardoor hij wekenlang op zijn buik moest liggen om de etter en het wondvocht te laten afvloeien. Dat dit ook een pijnlijke behandeling was behoeft geen betoog; vooral ook omdat vóór de Tweede Wereldoorlog pijnbestrijding nog in de kinderschoenen stond. Alleen opiaten en acetylsalicylzuur, het aspirientje, werden vanwege de bijwerkingen sporadisch toegediend. Men rekende vooral op de endorfine-mechanismen, de pijnstilling die het lichaam bij pijn zelf aanmaakt.

Hij had de behandelende arts tegen zijn moeder horen zeggen: ‘Het is erop of eronder; hij is een vogeltje voor de kat’, en wist dus dat hij mogelijk dood kon gaan. Dat begreep hij ook uit de gesprekken van zijn moeder met haar zusters die hij opving wanneer zij hem in het ziekenhuis kwamen bezoeken. Na maanden kwam hij – hoewel erg verzwakt – er gelukkig bovenop. In zijn lezing ‘De bewakers van de doos van Pandora’ (voor artsen van de Vlaamse Vereniging van Huisartsen in 1989) verwees hij naar de uiterst deskundige operatieve ingreep van de Antwerpse chirurg dr. Luytens, die hem ‘door het oog van de naald’ gered heeft van de dood.

De dood tijdens de 18-daagse veldtocht in 1940

In de oorlog zag hij opnieuw dood en verderf tijdens zijn fietstocht op weg naar Calais om naar Engeland te vluchten, zoals zijn vader in 1914 had gedaan. Het was een vergeefse tocht op de fiets van 200 kilometer, waarbij hij de opmars van de Duitsers en de slachtoffers die ze maakten van dichtbij beleefde. In de novelle *Wierook en tranen* heeft hij zijn belevingen in deze tijd (met de noodzakelijke fictie) uitgebreid beschreven.

Dood en bijna dood tijdens het bombardement op Mortsel op 5 april 1943

In de schuilkelders, wanneer er bombardementen in de buurt waren, wist hij ook dat er weer doden zouden vallen. De spanning werd erg groot toen hij bij het bombardement van 5 april 1943 in de schuilkelder van het Atheneum in Berchem hoorde dat Mortsel het doelwit was. Toen het luchtalarm was afgeblazen, fietste Raymond in dolle vaart vol angstgevoelens van Berchem naar huis. Op de Grote Steenweg zag hij al verwoestingen, maar hij hoopte dat hun straat gespaard was gebleven. Maar toen hij om de hoek van de straat kwam, ontdekte hij dat het ouderlijk huis grotendeels was ingestort. Zijn moeder, die net uit de kelder was gehaald, zat verdwaasd op het puin. De aanblik van zijn moeder in shock was in zijn ziel gegrift.

Juist op deze dag was een tante van Raymond een cadeau gaan kopen voor haar man die jarig was en maakte van de gelegenheid gebruik om bij haar oudere zuster langs te gaan om haar nieuwe huis aan de Hendrik Kuypersstraat 69 in Mortsel te bewonderen. Ze was met haar jongste zoontje Jean op het station Oude God om naar haar huis in Lint te gaan, toen de bommen vielen. Ze overleefden het bombardement niet. In 1986 schreef Ward hierover in het ongepubliceerde hoofdstuk 12, 'Necrologie', van *Stille waters*:

> Op die stralende, met bloesems gebalsemde lentenamiddag zat mijn tante Marie-Madeleine, de jongste zuster van mijn moeder, samen met haar beide zoontjes Jean en André in het station Mortsel-Oude-God op de trein naar Mechelen te wachten, toen er opeens muziek uit de hemel weerklonk. Onzichtbare, ontstemde harpen gonsden van einder tot einder. Vliegtuigen trokken witte notenbalken, hoog boven hun hoofden, en zoals alle andere reizigers keken ze ernaar, dat veronderstel ik tenminste, met een mengsel van vrees en verrukking. Ze zagen de noten niet die van tussen de balken naar beneden vielen en de lente uiteen deden spatten.
> De sirenes loeiden te laat en de trein kwam niet. De Oude-God, die al lang tevoren zijn laatste vredesduif had opgelaten, moest machteloos toezien hoe de mens de aarde sloopte.

De historicus Peter Serrien toont in zijn getuigenis van het zwaarste bombardement ooit in België met de titel *Tranen over Mortsel* een ander – harder en schrijnender beeld – van de dood van zijn tante en neefjes door dit afschuwelijke 'vriendschappelijke' bombardement van de Amerikanen. Ook bij hem is sprake van een mooie dag, totdat de bommen vielen. De Amerikanen wilden de Duitse Erlafabriek vernielen. Maar slechts enkele van de 600 bommen troffen doel. In totaal waren na het bombardement 936 doden te betreuren, er waren voorts 587 zwaargewonden en ruim 750 gewonden en meer dan 1.250 huizen – waaronder het ouderlijk huis van Raymond – werden vernield en vier scholen waren door de bommen van de

kaart geveegd. Meer dan 200 kinderen kwamen om in wat de geschiedenis inging als het dodelijkste bombardement in de Benelux. Ter vergelijking: in het zware bombardement op Rotterdam van 14 mei 1940 verloren 711 mensen het leven.

In *Tranen over Mortsel* is te lezen dat Marie-Madeleine Hiernaux-Nauwelaers (31 jaar) en haar zoontjes André (6 jaar) en Jean (3 jaar) om het leven zijn gekomen. Marie-Madeleine en Jean op het station van Oude God. André zat in het 1ste leerjaar op de Sint-Vincentiusschool. In de school was er een volledige wanorde uitgebroken en nadat de school door een bom vol werd geraakt stortte een groot deel van de school in. Na het afgeblazen van het luchtalarm werd van onder het puin van de Sint-Vincentiusschool 103 schoolkinderen en drie leerkrachten gehaald.

Op de site van Pieter Serrien en in de nieuwste versie van zijn boek zijn de getuigenissen van haar oudste dochter Jacqueline Hiernaux opgenomen. Jacqueline zat – net als André – in Mortsel op school:

‘Toen ik door de nonnen uit het puin was gered, vluchtte ik naar mijn tante die aan de Mechelsesteenweg woonde. Ze was de gesprongen ruiten bij elkaar aan het vegen en schrok bij het zien van mijn bloedende voorhoofd. Ze vroeg waar mijn broertje André was. Ik wist dat natuurlijk niet, en tante nam me bij de hand om te gaan zoeken.’

Ze konden André nergens vinden.

‘Mijn broer was weggelopen en ze vonden hem later terug aan de Heilig-Kruiskerk met een shrapnel in zijn been. In het ziekenhuis heeft men hem verward met de zoon van apotheker Lambo, die op de Statielei woonde. Toen mijn vader hem drie dagen later vond was hij dood. Hij was doodgebloed.’

Jacqueline Hiernaux hoorde dat haar moeder aan het station op haar trein stond te wachten toen het bombardement begon:

‘Mijn moeder is geraakt door een stuk van een bom die op de sporen viel en die haar halsslagader en hart doorboorde, dwars door de bank waarop ze zat. De bank werd met twee stukjes hersteld en heeft in het station gestaan tot het werd afgebroken. Mijn kleinste broertje Jean zat bij mijn mama op de schoot en is door de luchtverplaatsing gedood. Ze hebben hem veertien dagen later teruggevonden ergens bij de brandweer.’

Dood en bijna dood door een V2 op Berchem op 4 november 1944

De dood kwam nog dichterbij in zijn leven toen hij op weg was om zijn zieke vriendje, Stan Bekwé te bezoeken, zijn buurjongen toen hij nog in de Saffierstraat woonde. In het niet gepubliceerde hoofdstuk ‘Necrologie’ schreef hij dat hij vlakbij Stans huis – de kruideniers-winkel op de hoek naast zijn geboortehuis – andere vriendjes tegenkwam.

> Bij de spoorwegbrug stond ik eerst nog een tijdje met een paar andere jongens te praten en te lachen en moffenmoppen te tappen. De moffen sloegen ogenblikkelijk terug. Een orkaan, die geheel onverwachts opstak, wierp ons tegen de grond en toen we onthutst overeind kwamen, zagen we een afschuwelijk grauwe, wentelende rookkolom boven het hoekhuis aan de Houthemstraat opstijgen. We hadden geen daver, geen donder, niets gehoord. Het leek of de gescheurde hemel boven de kruidenierswinkel geruisloos was ingestort. In een ijzingwekkende stilte, waarin takjes en snippertjes en gruis neerzegen, stonden we daar, de verstomde getuigen van de Duitse vergelding. De straat verduisterde, niemand huilde, niemand riep, en ik staarde verwezen naar de verwoesting, naar de puinhoop die ook mijn graf had kunnen zijn als ik niet met Cor en die andere jongen was blijven rondhangen.

Zijn vriendje Stan vond samen met diens vader, de kruidenier, de dood door de V2 die op 4 november 1944 om 14.52 uur hun huis vernietigde. Hij was ooggetuige van het in één klap doden van negentien mensen, waarbij hij zich realiseerde dat hij zelf het twintigste slachtoffer had kunnen zijn. Hij was opnieuw door het oog van de naald gekropen.

De dood van Roland De Belser op 22 september 1948

Vier jaar later was hij ooggetuige van de doodsstrijd die zijn broer Roland op 22 september 1948 streed. Om halfzeven 's avonds kwam Roland thuis binnengestrompeld. Benauwd en rochelend ging hij op bed liggen; er kwam schuim op zijn mond. Raymond werd erop uitgestuurd om de dokter te halen. De huisarts was gelukkig thuis en zou, na de behandeling van een patiënt onmiddellijk komen. Thuisgekomen maakte hij met zijn ouders de afschuwelijke doodsstrijd van zijn broer mee. Talloze malen vroegen zijn ouders hem, wat de dokter had gezegd en Raymond begreep niet waar de dokter bleef. Toen eindelijk de dokter arriveerde was Roland overleden en kon hij niet anders doen dan de dood vaststellen.

Raymond, volkomen in verwarring, had de huisarts niet op de hoogte gesteld dat de familie De Belser het jaar daarvoor van de Guido Gezellelaan naar de Krijgsbaan was verhuisd. Toen Raymond begreep dat de dokter eerst naar de Guido Gezellelaan was gegaan, voelde hij zich schuldig aan de late komst van de huisarts en het overlijden van zijn broer. De geruststelling van de arts die hem zei dat hij Roland niet had kunnen redden, ook als hij wel meteen naar het goede adres was gekomen, haalde de beelden van zijn stikkende broer met roze slijm rond zijn blauwe lippen niet uit zijn geest en de herinnering daaraan bleef hem achtervolgen.

De krachtinspanning die Roland op die zonnige woensdagmiddag leverde om per fiets op tijd bij zijn verloofde in Antwerpen te zijn, was met zijn verkoudheid te veel voor zijn longen, die door giftige dampen en chemische stoffen waren aangetast in de Duitse ondergrondse kruitfabriek waar hij tijdens de Tweede Wereldoorlog dwangarbeid moest verrichten.

Toen Raymond die nacht zijn broer – die joviale, gezellige kerel, met wie hij goed kon opschieten – dood op bed zag liggen, begreep hij pas goed wat Roland voor hem betekende. Tijdens zijn wake bij het doodsbed schreef hij zijn verdriet uit in vijf gedichten, elk met een titel en een ondertitel in het Latijn, Engels, Duits, Frans en het Nederlands en bundelde die onder de titel *In memoriam fratris*.

Een week na de uitvaart meldde hij zich aan op de Universiteit Gent. Maar hij was niet in staat om zich te concentreren op zijn studie. Na een jaar beëindigde hij – zonder één tentamen te doen – zijn studie in Gent. Hij keerde weer terug naar het ouderlijk huis in Mortsel met een schrift vol gedichten en drie toneelstukken, die hij de jaren daarna vernietigde.

Het relaas van de gebeurtenissen rond het overlijden van zijn broer vertelde hij decennia later nog steeds als in shock. Toen Joos Florquin in het tv-programma 'Ten huize van Ward Ruyslinck' in 1975 wandelend in de tuin van Mirtenhagen het overlijden van zijn broer ter sprake bracht, hield Ward direct de wandeling stil bij een forse berk, waartegen hij ging leunen. Hij zocht steun om bij zijn antwoord zijn emotie in toom te houden. Hij was weer ontdaan dat de dood van Roland hem weer na meer dan 25 jaar voor ogen kwam.[1]

Dat hij moeite had dit trauma te verwerken bleek me ook in de gesprekken met hem in de jaren negentig. Hij sprak over de dood van zijn broer met een heftige emotie. Mijn vrouw – jarenlang werkzaam in de gezondheidszorg, die zelf nog steeds bij tijd en wijle geplaagd wordt door flash-backs uit de tijd dat ze op de intensive care (IC) werkte – trachtte hem gerust te stellen en hem te bevrijden van zijn schuldgevoel. Zij verzekerde hem dat de longen van zijn broer waren volgelopen met vocht en dat ook de dokter – zeker in de jaren 40 – hem niet kon redden van de dood. Het was het noodlot van zijn broer.

Bij het schrijven van het ongepubliceerde hoofdstuk 'Necrologie' had hij zijn emoties in bedwang en schreef :

> Mijn broer Roland Adolf Jean-Marie verloofde zich in mei 1948 met Yvonne De Bruyn, de zuster van een vriend, en vier maanden later, op 22 september, stierf hij aan de gevolgen van een acuut longoedeem. Hij was 24 jaar, verliefd, tenger en overmoedig. Hij had een rendez-vous met zijn meisje in Antwerpen en omdat het trampersoneel staakte, haalde hij zijn opgekalefaterde oorlogsfiets van stal en zette er de spurt in. In minder dan 18 minuten, gechronometreerd, hijgde hij van Mortsel naar de Minderbroedersrui. Om halfzeven 's avonds kwam hij thuis binnenstrompelen. 'Amai, ik ben pompaf', zei hij. Hij voelde zich 'niet lekker' en ging even op bed liggen. Vijf uren later lag hij er nog op, met palmtakjes op zijn oorkussen en een rozenkrans tussen zijn dode vingers.

De eerste reactie op papier bij de gedachten aan de dood in 1951

Drie jaar na de dood van zijn broer verscheen bij de Galerij der Jongeren, Nederokkerzeel, zijn eerste plaquette *De citer van Tijl* (1951). Toen hij een paar maanden later in *Humo* las: 'U, lezer, wat zou u doen als u wist, dat u maar drie dagen meer te leven heeft?' Reageerde hij onmiddellijk en met een foto van de 22-jarige Ward werd zijn antwoord geplaatst:

---

[1] Joos Florquin, *Ten huize van …*, twaalfde reeks, Davidsfonds-Leuven, 1976.
Op pag. 175 zijn vraag en antwoord emotieloos opgetekend.
Op de tv-film zie je dat Ward Ruyslinck de rustige wandeling naast elkaar onderbreekt en bij een stevige berk steun zoekt. Joos Florquin, 'Ten huize van Ward Ruyslinck', op 10 maart en 7 april 1975 uitgezonden; het programma op 10-12-2015 gedownload: <http://cobra.canvas.be/cm/cobra/videozone/archief/boek/1.1678505>.

> De heer Ruyslinck, debuterend dichter:
> Eerst en vooral zou ik zorgen dat ik de werken af krijg, waaraan ik bezig ben. M'n werk is m'n levenstaak en ik zou niet graag iets onvoltooid achterlaten. Ik zou me in mezelf terugtrekken en nadenken over het verleden, wat het voor mij geweest is en vooral wat ik ervan terechtgebracht heb.

Hieraan dacht hij terug in zijn mijmering veertig jaar later:

> De enig mogelijke verklaring van die angst voor de dood is dat je op die leeftijd nog zoveel verwachtingen en onvervulde verlangens hebt, dat de gedachte aan een voortijdig einde je als een zinloze verschrikking voorkomt.

In die jonge jaren jaagde hij het geluk na op weg naar erkenning van zijn creatief talent. Zijn onuitgegeven roman *Wij verdienen de Dood niet* – in 1953 geschreven toen hij de leeftijd van zijn overleden broer bereikte – maar ook de wel uitgegeven novellen *De ontaarde slapers*, *Wierook en tranen*, *De madonna met de buil* en de verhalen uit die tijd, zoals 'Het Waaklicht', 'De slakken', 'Dicht bij het water', 'De pogrom' en 'De overspeligen in het koningsgraf' draaien alle om de dood. Zijn proza schrijft hij om zijn angst voor de dood van zich af te schrijven en zijn hallucinaties die hem bleven achtervolgen te verwerken.

Ruyslinck vertelde me dat *De verliefde akela* een belangrijke werk in zijn leven was, omdat hij na het schrijven van dit boek – waarin de hoofdpersoon hallucineert – niet meer door hallucinaties werd geplaagd. Toch bleef de dood ook in zijn later werk, met uitzondering van zijn satirisch werk, een belangrijke plaats innemen.

Het overlijden van zijn moeder (1970)

Nadat zijn moeder op 11 november 1966 het slachtoffer was van een verkeersongeval, waarbij ze een zware hersenschudding en dubbele dijbreuk opliep, leidde ze de jaren daarna een sukkelend bestaan. Meer dan acht maanden lag ze in het ziekenhuis en toen ze eindelijk uit het ziekenhuis werd ontslagen, moest haar been nog dagelijks verzorgd worden. Jarenlang verzorgde Leo liefdevol zijn Germaine, maar de ontsteking van haar dijbeen wilde niet genezen. Raymond bezocht zijn moeder als het maar even kon. Zo ook op maandag 9 november, de sterfdag van Charles de Gaulle die zij altijd zeer had bewonderd. Ze beluisterden de toespraak van president Pompidou op de televisie. Het trof Raymond dat zijn moeder tranen in haar ogen kreeg toen Pompidou sprak: 'Charles de Gaulle est mort, La France est veuve'. Vol berusting had ze daarop gezegd: 'Zo komen we allemaal aan de beurt.' Hij wist niet dat zijn moeder al zo vlug, een week later aan de beurt zou zijn.

In het ongepubliceerde hoofdstuk 'Necrologie', van *Stille waters* memoreerde hij de merkwaardige, of raadselachtige manier waarop men is uitgestapt.

> Zo zei mijn moeder op haar sterfbed, in haar voorlaatste uur, toen ze heel even weer tot bewustzijn kwam: 'Veel kleintjes maken een grote.' Ze stierf met een spreuk op haar lippen, een aanbeveling voor een zorgzaam en spaarzaam leven. Dat was op 16 november 1970, de rijp stond op de ramen en de pastoor kwam te laat met zijn laatste sacramenten. Mijn vader bevochtigde haar verstomde lippen en fluisterde iets liefdevols in haar dove oor. Hij wist dat ze al vertrokken was, maar hij speelde het nog even voort,

om het onherroepelijke afscheid enkele minuten uit te stellen, om honderd seconden op de dood te winnen.

Op p.157-159 van *De uilen van Minerva* beschrijft Ruyslinck hoezeer hij nog naar zijn moeder verlangde. En als hij dan haar graf wil bezoeken is hij de intieme getuige van het bezoek dat zijn vader brengt aan het graf van zijn moeder, dat hij niet wil verstoren.

Het overlijden van zijn vader (1978)

Enige tijd na het overlijden van zijn moeder werd zijn vader meer en meer hulpbehoevend, waarna het Ward gelukte om hem over te halen bij hem in de nieuw te bouwen villa te komen wonen aan de Lindendreef te Pulle. In die laatste jaren van zijn vader begonnen tekenen van seniele dementie op te treden en 'na zijn optreden in het televisieprogramma 'Ten huize van', een emotionele ervaring die hem uit zijn hengsels lichtte, werden die van maand tot maand duidelijker.'[2] Over het overlijden van zijn vader schreef hij ontroerende pagina's in *De uilen van Minerva* (p. 199-204). En in het hoofdstuk 'Necrologie' vervolgde hij – na de beschrijving van het overlijden van zijn moeder:

> Mijn vader overleefde haar acht jaar. Zijn geheugen verschrompelde en zijn woordenschat verpuinde. De laatste woorden van mijn moeder schenen niet zoveel indruk op hem te hebben gemaakt, want hij begon met geld te gooien. Hij stond erop Alice, Chris en mij elke week op een etentje in een gerenommeerd restaurant te trakteren en zijn kleinzoon stak hij meermaals een royaal zakgeld toe als bijdrage tot de aanschaf van een nieuwe opname van Rubinstein, Cziffra of Ashkenazy. Hij kocht zijden pyjama's van Schiesser en een elektrische boor van Black & Decker, een gerief dat volgens hem 'altijd te pas kwam'. Antiquarisch kocht hij een *Geschiedenis van Wenduine*, waar hij nooit was geweest en ook niet van plan was heen te gaan, en de *Dichtwerken* van de Hollandse predikant Pieter August de Genestet waaruit hij twee regels uit het hoofd kon citeren: 'Daar zijn in 't leven van die vriendelijke dagen, die ons de koude borst verwarmen door hun gloed …' Zes weken voor zijn dood schafte hij een nieuwe schrijfmachine aan, want hij vond dat het tijd werd om aan zijn 'memoires' te beginnen. Verder dan de titel, *Overuren in de kunst*, kwam hij niet. Een beroerte velde hem op 5 september 1978 en hij liet me 87 kunstfoto's, 129 portretfoto's, 3 fotoalbums met reissouvenirs en een verzegelde omslag na met de vermelding 'te openen na mijn dood'. Er zat een foto van mijn moeder op 28-jarige leeftijd in, niet door hemzelf gemaakt, maar door de studio Haesaerts in de Antwerpse Leysstraat, en op de achterzijde ervan had hij in beverige potloodletters geschreven: 'Zij was een engel van een vrouw en een voorbeeldige moeder'.

In *IJlings naar nergens* schrijft Ruyslinck aan zijn vriend Aarnout de Bruyne uitgebreid over de laatste jaren met zijn vader en diens nalatenschap (p. 184-193).

---

[2] In Joos Florquin, *Ten huize van …*, twaalfde reeks, Davidsfonds-Leuven, 1976, is het optreden van Leo De Belser niet vermeld, maar in de tv-film 'Ten huize van Ward Ruyslinck' vraagt Joos Florquin hem hoe hij ertoe gekomen is *'t Dorpsratteken* te schrijven. Leo De Belser zit in de uitzending van 10 maart op zijn praatstoel. Programma op 10-12-2015 gedownload: <http://cobra.canvas.be/cm/cobra/videozone/archief/boek/1.1678505>.

Zijn gedachten over de dood in 1979 en 1987

In zijn schrijfkamer voelde Ruyslinck zich veilig en sprak met zichzelf via zijn verhalen en romans, maar ook gewoon in een schriftje of losse blaadjes. Na het feest van zijn 50ste verjaardag, waarop de wereldberoemde pianist Daniël Wayenberg bij hem thuis een huisconcert gaf en Manteau de bundel *Alle Verhalen* presenteerde (rijk geïllustreerd door Jan Vanriet), schreef hij de pessimistische overdenking 'Erbij zijn als iemand gecremeerd wordt…' (1979).

Zoals hiervoor al vermeld, had hij zich in het twaalfde hoofdstuk 'Necrologie' uitgebreid met de dood van een vijftiental familieleden, vrienden en bekenden in en na de oorlog beziggehouden. Dit hoofdstuk is uiteindelijk niet opgenomen in *Stille waters*, om het boek niet in een negatieve sfeer te laten eindigen. Het begint met:

> Welja, als je jong bent wil je eeuwig doorleven of laten we zeggen toch zeker doodgaan wanneer het je past. Je klimt op een stoel en zet de klok stil, maar de tijd laat zich niet in de luren leggen. Je laat je eerste tanden trekken, je verliest je eerste lief en een tijdje later ook je geloof in God, je *bestelt* eerst je moeder ter aarde en daarna je vader, je wordt gegeseld door recensenten met een beslagen bril en een beslagen tong, al die dingen die tijdelijk pijn doen, en op zekere dag sta je moe en onredelijk lankmoedig op, je kijkt in de spiegel en ziet een fatalistische heer met grijze bakkebaarden wenken: de Derde Leeftijd.
>
> Je wordt in de rug gestompt en geduwd door een akelig zwijgende opeengepakte menigte, die je naar de uitgang van je leven drijft. Je kijkt achterom en ziet al die doden die je in het mistige meer der vergetelheid verzonken waande, die je als brosse, verpulverende herfstbladeren en verschoten bladwijzers tussen de bladen van het 'Goochelboek voor beginnelingen' had achtergelaten.
>
> Al die doden als zwarte noten in een elegie met honderd kruizen aan de sleutel. Je schrikt ervan: waren het er zoveel? En je voelt je schuldig, omdat je er zelf nog bent, dankzij de humeurige beheerders van het menselijk lot, dankzij de bètablokkers en de antibiotica, de vangrails in de doorbraak van de plantaardige vetten. Hun gezichten zie je niet, of toch maar heel vaag, dat is merkwaardig. Het is immers het allerbelangrijkste aan de mens, zijn gezicht; daar zit alles op en aan wat zijn voortbestaan regelt en zijn menselijkheid bepaalt: zijn ogen die zien en lachen en huilen, zijn neus waardoor hij ademt, zijn mond die zoent en eet en spreekt. Nee, je hoort alleen hun stem en je herinnert je hun laatste gebaren, grootmoedige en dwaze, en de alledaagse, tragische of raadselachtige manier waarop ze zijn uitgestapt.

Zelfmoord van zijn echtgenote Alice in 1990

Seksualiteit was bij Ruyslinck een belangrijke levensbehoefte, maar Alice had daar na haar opvoeding bij de nonnen van de 'Charité de Saint Vincent de Paul' een geheel andere kijk op. Ze vond het leuk om te flirten en te knuffelen met Ward of met zijn vrienden, maar na de geboorte van Chris wilde ze niet meer 'vies doen'. Het gevolg was dat Ruyslinck zijn seksualiteit buitenshuis zocht en buitenechtelijke liefdesrelaties aanknoopte. Zo verscheen de

opdracht 'Voor Thérèse C.' in de eerste en tweede druk van *Het reservaat*, die bij de volgende drukken was verdwenen.

In juni 1967 werden Ward en de tv-omroepster Niki Bovendaerde stapel verliefd op elkaar. Maar Ward wilde niet scheiden van Alice, dus zette Niki in 1968 met groot wederzijds verdriet een punt achter hun hopeloze liefde. In 1974 verscheen in *Het ganzenbord*, opgesmukt met de nodige fictie, een relaas van zijn hevige liefde (p. 209-232).

Ward wilde Alice overtuigen dat de nonnen op school het mis hadden en hoopte met *Le petit livre rouge de la révolution sexuelle*, dat hij in 1969 ging vertalen, op succes. Het was tevergeefs; ook met *Intimiteit* van de moraalfilosoof, seksuoloog Jos Van Ussel (1975) bleef Alice van mening dat seks zonder de wens om een kind te verwekken onzedelijk was.

Begin jaren tachtig ontstond opnieuw een grote liefde in Wards leven, nadat de journaliste Monika Lo Cascio hem had geïnterviewd. Het werd opnieuw een heftige liefde die Ward, na zijn vorige ervaringen, angstvallig verborgen hield.

Om zijn omgang met Monika te verklaren stelde hij haar voor als zijn persattachée, ook aan Alice. Het wekte dan ook geen verbazing dat Ward op zijn 60ste verjaardag ook Monika gewoon uitnodigde op zijn feest bij hem thuis en in de tuin van Mirtenhagen.

17 juni 1989. Tuinfeest op de 60ste verjaardag van Ward Ruyslinck met zijn intieme vrienden; Monika Lo Cascio 4e van rechts. (foto: Marc Lebon) V.l.n.r. staand: Chris De Belser, Willem De Belser (neef), Aarnout de Bruyne, Rafaël de Smet, Sonja en Boudewijn Van der Plaetse, Lionel Deflo, Jan de Ridder, Ward Ruyslinck, Elsie Deflo, Monika, Marijke van Hoff, Jan Cartens, Alice De Belser. Vóór gehurkt: Monika Druyts en Betty de Bruyne.

In de zomer van 1989 sloeg het noodlot toe. Ward en Monika waren een weekendje weg naar Luxemburg en logeerden midden in een dennenbos in een klein hotel. In het Franse taalgebied was Ruyslinck een onbekend auteur, dus konden Ward en Monika zich vrij bewegen. Helaas logeerde in het hotel ook een vriendin van Yvonne, de zuster van Alice, die zij op de hoogte stelde van het liefdespaar. In eerste instantie geloofde Alice niets van de roddel van Yvonne, maar toen ze Raymond betrapte op een telefoongesprek, waarin hij lieve woordjes tegen Monika sprak, kwam het uiteindelijk toch uit.

Er volgde een jaar vol ruzie en wanhoop (beschreven in *Dubbellevens*, p. 493-504) die het leven voor beide echtelieden ondraaglijk maakte. Alice wilde niet scheiden en eiste van Raymond dat hij zijn liefde voor Monika zou stoppen. Hij wilde zijn liefde voor Monika niet opgeven, ook niet scheiden, maar doorleven, zoals hij de acht jaar vóór de ontdekking had geleefd. Daar nam Alice echter geen genoegen mee; hij moest zijn liefde voor Monika doden. Ward – levend in een huiselijke hel – besloot uiteindelijk de knoop door te hakken en nam het besluit om dan toch maar te gaan scheiden. Hij nodigde Alice uit voor een intiem etentje in een chic restaurant in het noorden van de Kempen. Dit slecht-nieuwsgesprek in een feestelijke

omgeving – een ‘paradijs voor fijnproevers’ – was psychologisch fout. Toen Ward voorstelde om uit eten te gaan, voorvoelde Alice dat hij zijn scheiding zou aankondigen en trof haar voorbereidingen. Thuis gekomen ging Ward nog even naar het nieuws op de tv kijken. Alice zei hem dat ze voor het slapen gaan nog water wilde halen. Onder Mirtenhagen in de garage, waar het altijd koel bleef, bewaarde ze de flessen water. Toen het journaal was afgelopen dacht hij: ‘Ze blijft wel lang weg’ en ging kijken waar ze bleef. Hij nam de trap naar de garage onder het huis en zag haar hangen. Opgeknoopt. Hij barstte in snikken uit, en in paniek greep hij een heggenschaar, knipte het touw door en legde haar op de grond. Als verdoofd belde hij de dokter. Hij wist dat Alice dood was, maar hoopte, tegen beter weten in, dat de dokter haar nog kon redden. Ineens was zijn huis vol medische en justitiële personen, die de dood van Alice vaststelden en hem ondervroegen. Het bezoek van rechercheurs en het politieonderzoek vroegen het uiterste van zijn zenuwen. Tijdens de huiszoeking bleek dat ze geen brief had achtergelaten om haar daad te motiveren. Het was dus geenszins zeker dat hier sprake was van zelfmoord. De politie sloot bij haar onderzoek geen enkel scenario uit en De Belser werd verhoord als mogelijke dader van het wurgen en vermoorden van zijn echtgenote die niet van hem wilde scheiden. Het technisch sporenonderzoek en het forensisch onderzoek duurden enkele dagen. Buren en kennissen van Alice werden als getuigen gehoord. Ze vertelden van de mishandelingen waarover Alice zich bij hen had beklaagd. Dat hij de auteur was van een boek met de titel *Wurgtechnieken* stelde hem ook in een kwaad daglicht. Dagenlang had hij onder verdenking van moord gestaan tot uit het forensisch onderzoek duidelijk was geworden dat het hier inderdaad om een zelfdoding ging.

IN DE VREDE EN DE VREUGDE VAN DE VERREZEN HEER RUST NU VOOR EEUWIG
MEVROUW

Alice BURM

echtgenote van de heer Raymond DE BELSER
geboren te Antwerpen op 8 juni 1929 en plotseling overleden te Pulle op 29 september 1990.

Dit melden u met diepe droefheid :

Raymond DE BELSER	*haar echtgenoot*
Chris DE BELSER	*haar zoon*
Mathias DE BELSER	*haar kleinzoon*

Haar broer, zuster, neven en nichten
De families BURM, DE BELSER, CUYPERS en NAUWELAERS.

De plechtige eucharistieviering, gevolgd door de begrafenis heeft plaats gehad in alle intimiteit op vrijdag 5 oktober 1990 te 10 uur in de kerk van St.-Pieter en Paulus te Pulle.

Rouwadres : Lindendreef 2 - 2243 Pulle.

Verwerking van zijn ervaringen met de dood in *De bovenste trede*

Ruyslinck voelde zich in de jaren hierna steeds ouder worden. en memoreerde de uitspraak die de Romeinse dichter Juvenalis zo’n negentien eeuwen geleden deed: ‘Terwijl wij van bloemen en wijn, van weelde en liefde genieten, sluipt de ouderdom nabij met onhoorbare pas.’ Hij voelde dat zijn krachten achteruitgingen en dacht over de wijze waarop hijzelf aan zijn eind zou komen. Het intrigeerde hem of de manier waarop je sterft wordt aangekondigd door de wijze waarop je hebt geleefd. Hij ging krantenknipsels en berichten verzamelen over mensen die op een noodlottige wijze om het leven kwamen en stelde ook daarover een lijst samen van beroemde en minder beroemde mensen. (eindnoot I)

Zijn verzamelde gegevens verwerkte hij in zijn boek met de titel *De bovenste trede*, waarin Lucas Profoost, een gepensioneerd filosofie docent van 63 jaar, een essay schrijft met de titel *Exitus letalis* [= dodelijke afloop]. Fragmenten van dit essay over de manier waarop beroemde

en anonieme personen de dood vonden worden afgewisseld met Lucas' obsessionele perspectieven omtrent zijn eigen toekomstige manier van sterven, een vluchtige romance met zijn Roemeense beneden buurvrouw en zijn contacten met de student Roland Dewulf.

Het is geen vrolijk boek en de literatuurrecensenten lieten het boek links liggen. Alleen in *De Standaard* van 22 mei 1997 besteedde Jeroen Overstijns aandacht aan het boek onder de kop: 'Onwijs geëmmer'. Maar ik vond het zeker een lezenswaardig boek, geschreven met het literair talent en de taalkundige vaardigheden die Ruyslinck nog steeds beheerste. Het maakte in ieder geval veel bij me los, waarop ik Ward schreef:

> Je laatste boek heeft me behoorlijk aangegrepen. Ik wist niet dat je zózeer met de dood bezig was. Het boeide me enorm. Onlangs las ik in de recensie van de cd-box 'Holland Festival 1947-1997': «Het omineuze laatste onvoltooide opus van Vivier *Glaubst du an die Unsterblichkeit der Seele* breekt voortijdig af net op het moment dat de ik-figuur in de tekst wordt doodgestoken. De componist Claude Vivier (1948-1983) zou kort na het schrijven van dit gedeelte hetzelfde overkomen, en dat geeft het werk een wel bijzonder lugubere sfeer.»'[3]
>
> Het aangehaalde gedicht 'De tuinman en de dood' heeft voor mij een bijzondere betekenis. Mijn joodse grootvader was na zijn pensionering in de jaren dertig teruggekomen uit het voormalig Nederlands-Indië. Voordat de tweede wereldoorlog uitbrak, vluchtte hij voor de dreiging van de nazi's, en via Portugal ging hij terug naar zijn dochter op Borneo. Zo ontliep hij de Duitse uitroeiingscentra, maar de dood kwam hem halen in het jappenkamp.
>
> Ook is de overeenkomst tussen het geneeskundig onderzoek in het ziekenhuis naar de hartklachten van Lucas met het medisch onderzoek van mijn tante treffend. Twintig jaar geleden kreeg zij in haar 70ste levensjaar borstkanker. De artsen die haar hadden behandeld, verzekerden haar dat alle kwaadaardige cellen waren weggenomen. Preventief werd er nog bestraling voorgeschreven, maar ze hoefde zich geen zorgen te maken over haar ziekte. Nu kunnen artsen dat wel zeggen, maar voor mijn tante werd de kanker een obsessie. Tot de onafhankelijkheidsoorlog had ze in Indonesië gewoond. Ze hechtte dan ook meer aan het oordeel van een helderziende dan aan die van de dokter. Het antwoord dat ze van de helderziende kreeg moet haar verpletterd hebben, want nog diezelfde avond is ze aan een hartaanval overleden. Met de gedachten bij mijn tante zou ik het joods gezegde voorin je boek:
>
> willen aanvullen met:
>
> *Als je tijd nog niet gekomen is,*
> *kan zelfs een dokter je niet dood krijgen*
> *daar heb je een paragnost voor nodig.*

Het antwoord van Ward:

> De voorbeelden die jij aan *De bovenste trede* toevoegt vind ik zo treffend, dat ik bijna in de verleiding kom ze bij een eventuele herdruk in het boek te verwerken. Edoch – het is

[3] Recensie van Erik Voermans, 'Vuurtongen uit de viool', HOLND FSTV 50, 1947-1997. In: *Het Parool* ? (Helaas zonder datum en naam van de krant uitgeknipt om in de cd-box met 5 cd's te bewaren.)

erg onzeker of er ooit een herdruk komt: een nogal sombere roman over manieren van sterven ligt duidelijk niet zo goed in de markt.

Ward had het juist voorspeld: er was eind jaren negentig geen belangstelling meer voor het werk van Ruyslinck. Er is dan ook geen tweede druk van *De bovenste trede* verschenen.

Nu het alweer bijna acht jaar geleden is, dat Atropos de levensdraad van Ruyslinck heeft doorgeknipt, heb ik te zijner nagedachtenis in deze bijdrage zijn gedachten over de dood op een rij gezet en de door hem goedgekeurde aanvullingen van mij op zijn *bovenste trede* vermeld.

De tuinman en de dood P.N. van Eyck (1887-1954)

Een Perzisch Edelman:

Van morgen ijlt mijn tuinman, wit van schrik,
Mijn woning in: “Heer, Heer, één ogenblik!

Ginds, in de rooshof, snoeide ik loot na loot,
Toen keek ik achter mij. Daar stond de Dood.

Ik schrok, en haastte mij langs de andere kant,
Maar zag nog juist de dreiging van zijn hand.

Meester, uw paard, en laat mij spoorslags gaan,
Voor de avond nog bereik ik Ispahaan!” –

Van middag – lang reeds was hij heengespoed –
Heb ik in ’t cederpark de Dood ontmoet.

“Waarom,” zo vraag ik, want hij wacht en zwijgt,
“Hebt gij van morgen vroeg mijn knecht gedreigd?”

Glimlachend antwoordt hij: “Geen dreiging was ’t,
Waarvoor uw tuinman vlood. Ik was verrast,

Toen ’k ’s morgens hier nog stil aan ’t werk zag staan,
Die ’k ’s avonds halen moest in Ispahaan.”

N.B. Pieter Nicolaas van Eyck had Cocteau’s *Le grand écart* met deze oude Perzische legende gelezen en bewerkte dat in dit gedicht. Martinus Nijhoff die het plagiaat herkende schreef in een recensie ‘een voortreffelijke strofische weergave van de bekende Perzische legende’.

Eindnoten.

I. In zijn nagelaten schrift in het Letterenhuis schreef Ward Ruyslinck een lijst van:

- Manieren van sterven
  - Tsjechov (notitie uit Troyat)
  - Tolstoj (zie M. Ignatieff, Reis naar het ongerijmde, p. 175-176)
  - Rilke (en de fatale roos), Rooseboom, p. 307
  - Triatlonatleet Wito De Meulder (hij vond dat hij alles in de sport had bereikt wat hij gewenst had en pleegde vijf weken voor zijn 35e verjaardag zelfmoord. Maart 1994).
  - Absurd voorbeeld uit de wereld van de fictie: de astronoom in *De ontdekking van de hemel* wordt door een meteoriet dodelijk getroffen.
  - Henry Evenepoel sterft op 27-jarige leeftijd (in 1899) aan tyfus.
  - Stig Dagerman (31) → Dirk De Witte (36) → zijn vrouw (kettingreactie) [zelfdodingen]
  - Stephane Mandelbaum – Brussels kunstenaar die in 1986 (op 25-jarige leeftijd) werd vermoord door 'het milieu', waarin hij zo graag verkeerde.
  - Pasolini → vermoord (zie WP)
  - Emile Verhaeren († 1916) kwam in het station van Rouen onder een trein terecht
  - Ook Jules Ruhl, dierenactivist en stichter van Veeweyde, komt om bij een ongeluk in het Brusselse Zuidstation († 1936).
  - Hendrik Marsman († 1940) bevond zich op een boot die door de Duitsers werd getorpedeerd en voorzag (?) zijn levenseinde in een beroemd gedicht.[II]
  - Gerry Florizone, priester-dichter († 25.6.1986) verongelukte in een sportvliegtuigje dat door een Mirage werd aangevlogen (zie R. Van de Perre, De landheer van de stilte, Lannoo, 1993, p. 34) → volgens VdP bevat de poëzie van Florizoone verschillende 'profetische' allusies op de vuurdood (voetnoot p. 36) → cfr. Marsman.
  - Tsjaikovsky († 1893) stierf na het drinken van een glas door cholera besmet water. Zelfmoord? (zie WP)
  - Herman van Veen in een tv-interview met Karel de Graaf (26-3-'94): 'Je bent 104, je komt bij je lief vandaan en wordt overreden door een rode Mercedes – dat vind ik een mooie dood.'
  - Jane Mansfield = onthoofd bij een auto-ongeval .
  - Isidora Duncan
  - In september 1974 werd Courrech Staal, 57-jarige directeur van een scheepswerf, in zijn villa in Gorinchem het slachtoffer van een roofmoord. Zijn vader, notaris Courrech Staal sr. werd in 1932 (42 jaar eerder) eveneens te Gorinchem omgebracht door een roofmoordenaar! (het complete verhaal staat in: J.A. Blaauw (hoofd van de Rotterdamse recherche), *Laatste rit van een taxichauffeur en andere moordzaken*, Uitg. De Fontein, 1992).
  - Auto-ongevallen: James Dean en
    Albert Camus reed op 4.1.60 met Michel Gallimard, neef van zijn uitgever, te pletter tegen een boom in La Chapelle-Champigny. In het wrak (een Facel Véga) werd het manuscript gevonden van het eerste deel van zijn autobiografie (in 1994 pas gepubliceerd onder de titel *Le premier homme*).

Stan Beckwé (foto die hij na de oorlog kreeg van Stans moeder)

- Stan Beckwé (13jaar) → V2 op hoek Saffierstraat en Houthemstraat.
- Lermontov (schrijver en huzaar) werd op 27-jarige leeftijd bij een duel doodgeschoten in Pratigorsk aan de voet van de Masjoekberg. Er woedde een heftig onweer. Zijn uitdager was een gewezen studiegenoot, Martinov.
- Jan Walravens († 1965) 'De slag bij Waterloo'(in Werk van nu, p. 113-114!!)
- Adalbert Stifter (1805-1868) een van de belangrijkste Oostenrijkse schrijvers van de 19de eeuw, sneed zich de keel door met een scheermes (zie WP + Cl. Magris, Donau, p. 127-128).
- TBC: Tsjechov, Kafka, Van Ostaijen, R.L. Stevenson, maar stierf aan hersenbloeding (zie artikel uit *De Morgen*)
- Socrates: gifbeker
- Barton Fink, het joodse hoofdpersonage in de gelijknamige film van Joel en Ethan Coen (1991), zegt tegen zijn buurmaan Charlie: 'Ieder moet zijn eigen dood kunnen kiezen.
- (Massale) verdrinkingsdood:
  - Titanic (1912)
  - Herald of Free Enterprise (1987, nabij Zeebrugge)
  - Estonia (1994 op weg van Tallinn naar Stockholm)
  - en in oorlogstijd

● Over de dood

- Schikgodinnen (Clotho, Lachesis en Atropos) → cfr. Moirai en Parcae [4]
- 'De tuinman en de dood', P.N. van Eyck
- 'Het hele leven bestaat uit pogingen niet aan de dood te denken', Samuel Johnson
- 'O Herr, gib jedem seinen eigenen Tod', Rilke, Stundenbuch → zie ook bij Rooseboom, p. 141
- 'La vie est la première partie de la mort', J. Cocteau

Cornelis Cort (1533-1578), n. Giulio Romano, De drie schikgodinnen, 1561.
(Collectie Stedelijk Prentenkabinet Antwerpen)

[4] Clotho - de spinster, begint bij de geboorte van ieder mens de levensdraad te spinnen, Lachesis - de verdeelster, bepaalt de lengte van de levensdraad en Atropos - de onafwendbare, is de oudste van de Schikgodinnen; wanneer de tijd van iemand om was knipte zij de levensdraad door.

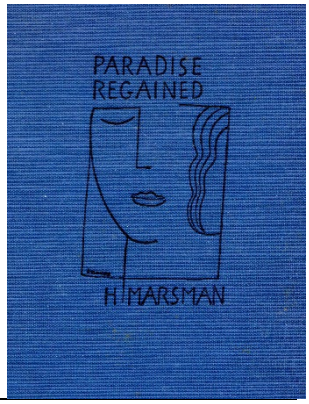

Hendrik Marsman
(1899-1940)

[II] Ruyslinck las in het gedicht 'Paradise regained' de voorspelling van Marsman van zijn eigen tragisch levenseinde. Kort na het uitbreken van WO II, in juni 1940, vluchtte de dichter naar Engeland. Het schip waarmee hij de overtocht maakte, werd door de Duitsers getorpedeerd. Ward zei: "Een van de grootste vooroorlogse Nederlandse dichters werd door 'de bliksemend openspringende zee' verzwolgen."
Het gedicht 'De overtocht' uit het hoofdstuk 'De zwarte engel' van de bundel *Paradise regained* (3e druk, 1930) vind ik, wat de voorspelling van zijn dood betreft, ook zeer sprekend.

'Paradise regained'

De zon en de zee springen bliksemend open:
waaiers van vuur en zij;
langs blauwe bergen van den morgen
scheert de wind als een antilope
voorbij.

zwervende tussen fonteinen van licht
en langs de stralende pleinen van 't water,
voer ik een blonde vrouw aan mijn zij,
die zorgeloos zingt langs het eeuwige water…

een held're, verruk'lijk-meeslepende wijs:

"het schip van den wind ligt gereed voor de reis,
de zon en de maan zijn sneeuwwitte rozen,
de morgen en nacht twee blauwe matrozen –
wij gaan terug naar 't Paradijs".

De overtocht

De eenzame zwarte boot
vaart in het holst van den nacht
door een duisternis, woest en groot
den dood, den dood tegemoet.

ik lig diep in het kreunende ruim,
koud en beangst en alleen
en ik ween om het heldere land,
dat achter den einder verdween
en ik ween om het duistere land,
dat flauw aan den einder verscheen.

die door liefde getroffen is
en door het bloed overmand
die ervoer nog het donkerste niet,
diens leven verging niet voorgoed;
want de uiterste nederlaag
lijdt het hart in den strijd met den dood.

o! de tocht naar het eeuwige land
door een duisternis somber en groot
in de nooit aflatende angst
dat de dood het einde niet is.